

Gruvstrejken 40 år senare

Den 9 december 1969 startade en gruvstrejk i de norrbottniska malmfälten. Strejken skulle pågå i nära två månader och ordentligt skaka om det svenska samhället. Att man skulle komma ihåg och kommentera denna stora strejk 40 år senare var ingen överraskning. Såväl tidningar som radio/tv har tagit upp frågan, även om åtminstone undertecknad hade väntat sig ännu mer (minnesböcker, tillbakablickar, debattartiklar m m), men det är uppenbart att samhällsklimatet inte varit särskilt gynnsamt för att skriva om militant arbetarkamp – kan det måhända t o m vara så att etablissemangets medvetet försökt dämpa publiciteten kring gruvstrejken med tanke att gruvstrejken skulle kunna väcka tankar som dagens politiker och opinionsbildare inte gärna vill veta av, nu då delar av den svenska industrin (särskilt bilindustrin) befinner sig i djup kris.

Den svenska vänsterpressen skrev naturligtvis om gruvstrejken och nedan har vi samlat en artikel från vardera *Proletären*, *Internationalen* och *Offensiv*. Artiklarna, som redovisas i publiceringsordning, belyser strejken utifrån olika synvinklar. Av de tre artiklarna är den sista, från *Offensiv*, längst vilket bl a beror på att den försöker redogöra för själva strejkförloppet, medan artiklarna från *Proletären* och *Internationalen* diskuterar strejken i mer generella termer, givetvis utifrån sitt eget politiska perspektiv.

Martin Fahlgren (3 februari 2007)

Ur *Proletären* nr 49, 2009

Robert Mathiasson

Gruvstrejken stärker än idag

9 december 1969 sätter sig 35 gruvarbetare som har morgonskiftet i truckverkstaden. Löneförhandlingarna har dragit ut på tiden och ilskan har byggts upp en längre tid. Strejken är ett faktum. Nu har det gått 40 år sedan gruvstrejken, men lärdomarna från strejken är fortfarande aktuella.

– Man måste ha mat för att kunna leva. Men det räcker inte med mat för att man ska kunna säga att man har ett människovärdigt liv, förklarade en gruvarbetare för Sara Lidman när hon i december 1967 besökte malmfälten i norr för att skriva boken *Gruva*.

För den som idag läser boken framträder en mörk bild av läget bland gruvornas arbetare under 1960-talets andra hälft. En bild som inte är olik dagens verklighet. Här klagas på det bristande engagemang och kollektiva självförtroendet hos jobbarkompisarna. Bolaget kan göra som det vill. Varje facklig eftergift för bolagets provokationer ger blodad tand hos direktörer och räknemissar på kontoret för ytterligare framstötter. Kampen för arbetarnas rättigheter har förvandlats till en kamp om femöringar. Om arbetarna bara får lite mer i lönekuvertet så kan företaget driva igenom sina försämringar med fackligt godkännande.

Och vad har arbetarna att sätta mot detta? I december 1967 är svaret uppgivet. Istället för att gå samman håller sig folk för sig själva. Man ser bara till vad som är bäst för en själv och bryr sig mer om vad de ska göra på fritiden än hur situationen är på jobbet. Att gå på fackmöten och försöka få till någon ändring är ingen idé. Fackföreningen har vridits ur medlemmarnas händer och makten ligger hos ombudsmän och i toppen. Tilltron till det kollektiva och demokratiska agerandet är lågt. Det var inte bara vintern som var mörk i december 1967 i malmfälten.

Annat var det förr! Flera av de gruvarbetare Sara Lidman pratar med minns gruvstrejken 1928 och menar att då fyrtio år tidigare var det mer driv i jobbarna. Då levde solidariteten och kampviljan. Då var folk engagerade, man gick på möten, sa vad man tyckte och stred för sin uppfattning.

*

Detta är alltså under 1960-talet. Under den folkhemsperiod som i historiens backspegel ofta målas i ljusa färger. Visst är denna tid ur arbetarståndpunkt på många sätt ljus jämfört med dagens mörker. Arbetarklassen får det bättre. Genom ATP garanteras arbetare en dräglig pension. Genom miljonprogrammet byggs ordentliga bostäder. Materiellt får folk det bättre, fler och fler skaffar bil och tv. Men det krävs som sagt mer än mat för att kunna säga att man lever ett människovärdigt liv. Arbetarförfattaren Folke Fridell påpekade att trots arbetarnas ”relativt kaloririka proletärbetingelser” så finns ”ett nytt slags fattigdom: bristen på människovärde”.

I Sara Lidmans bok *Gruva* framträder en arbetarklass som osynliggjorts i samförståndets namn. På ytan ser allt bra ut. Lyckliga hemmafruar stoltserande med skinande nya hushållsapparater. Arbetarfamiljer i sprillans nya Volvobilar. Socialdemokratiska fackföreningsledare och företagsrepresentanter som leende skakar hand och gläds över de ständigt ökade värden som skapas.

Men under ytan växer vreden. Mot det ständigt stegrande tempot och ökade utsugningen. Mot utslitningen och nedbrytningen av den klass som skapade de ökade värdena.

Men ilskan hade ingen plats i den socialdemokratiska bilden av det lyckliga och samförståndsinriktade samhället. Den socialdemokratiska självbilden blev tydlig när den legendariske finansministern Gunnar Sträng i oktober 1969 förklarade att ”någon direkt intressekonflikt föreligger inte mellan samhälle och företag”. Samt att ”konflikterna är konstruerade” och att ”den goda atmosfären mellan parterna på arbetsmarknaden tyder på att allt inte är så illa ställt som vissa vill framställa det.”

Klasskamp och strejker är kommunistiska påfund underblåsta och skapade av våldsförespråkare. Dessa extremister vill inget hellre än att undergräva folkhemsbygget varför det är fackföreningens självklara uppgift att registrera och bekämpa skadegörarna.

Till och med inom den s k vänstern fanns teoretiker som kom fram till mer eller mindre genomtänkta teorier om hur arbetarklassens nu hade mutats och förlorat sin revolutionära roll i samhället.

Bakgrunden till detta var att det sedan Metallstrejken 1945 hade strejker i stort sett lyst med sin frånvaro i vårt land. Antalet vilda strejker under senare delen av 1960-talet låg på samma nivå som idag. Om man tittar på statistiken över vilda strejker från 1960-talets andra hälft så var 1965 endast 168 arbetare ute i vild strejk. 1966 var det 690 arbetare. 1967 endast 70 arbetare. Och 1968 var det 357 arbetare som strejkade vilt.

Men så som det är förblir det ej! I november 1969 gick hamnarbetarna i Göteborg ut i vild strejk. I december stannade gruvdriften i malmfältet.

*

”Vi har varit alldeles för jävla snälla alltför länge”, ryter en av de församlade. Det är tisdag och utanför gruvan i Svappavaara yr snön i den 25-gradiga kylan. Kalendern visar 9 december och morgonskiftet skall strax gå på. Två år har gått sedan Sara Lidman besökte gruvan.

I truckverkstaden sitter 35 gruvarbetare. Alla har stämplat in och bytt om. Men man kommer inte längre. Stämningen är upprörd. Löneförhandlingarna har dragit ut på tiden. Vreden har byggts upp under lång tid.

De 35 gruvarbetarna sitter kvar. Strejken är ett faktum. På kvällen hotar bolaget, det statliga LKAB, att lägga ner hela gruvan om inte arbetet återupptas nästa dag. Men hoten biter inte. Istället sprider sig strejken med en löpelds hastighet.

På fredagen är 4800 gruvarbetare i strejk – i Svappavaara, Kiruna och Malmberget. Uppslutningen är i det närmaste total. Och det hela görs vid sidan av fackföreningen.

*

Än en gång dras det kommunistiska spöket fram av såväl företag som fack. Från höga vederbörande förklaras att det är en klick extremister och bråkmakare som ligger bakom strejken. I tidningen Norrländska Socialdemokraten uttalar sig LKAB:s Kirunachef: ”Jag känner folk tillräckligt väl för att veta att majoriteten inte ligger bakom den här aktionen”, förklarar han grötmyndigt. Även från LO och Gruvfacket ljuder de konspirationsteoretiska tongångarna.

Men strejken själv talar sitt tydliga språk. Det handlar inte om några enstaka personer. Den uppgivenhet och det dåliga kollektiva självförtroende som Sara Lidman rapporterade om två år tidigare är nu som bortblåst.

Den demokratiska och kollektiva ordning som bör gälla i en fackförening men som avskaffats under Socialdemokratins fögderi, lever nu upp. Arbetarna samlar sig till stormöten som gemensamt beslutar om hur man skall gå tillväga och utser själva de strejkkommittéer som ska företräda arbetarna vid förhandlingar med bolaget.

Gruvarbetarnas kamp betraktas som ett farligt exempel. SAF:s direktör Erik Elmstedt dundrar som sig bör att det inte får ”löna sig med vilda strejker”. Men det kraftigaste motståndet finns varken hos SAF eller hos LKAB, för detta står LO och socialdemokratin.

Motståndet från den fackföreningsrörelse och det socialdemokratiska parti som säger sig representera arbetarklassen blir en chock för många socialdemokratiska arbetare. På ett strejkmöte i Malmberget när strejken inte ens är en vecka gammal förklarar en socialdemokratisk arbetare att ”Vi för den här strejken inte bara mot arbetsgivaren utan också mot vår egen organisation. Vi har två starka organisationer mot oss, LO och SAF. Alla försöker komma åt våra skalper.”

I kampen för att kväsa gruvarbetarstrejken tar Socialdemokratin till de fulaste av knep. Förtal, manipulationer, hot – inget är för lågt när det gäller att slå undan fötterna på detta exempel. Hur detta gick till tänker vi inte gå in i denna artikel, det står att läsa på annat håll.

*

Visst var gruvarbetarnas strejk ett exempel. Ett exempel värt att ta efter. En av strejkledarna Elof Luspa förklarade senare att ”Gruvarbetarna var medvetna om kapitalismen, men dom var inte medvetna om vad LO var – och är. Glädjande nog satte gruvstrejken i gång en sten som fortsatte att rulla.”

Och stenen rullade med kraft över landet. Bara under januari månad 1970 ägde ett femtiotal vilda strejker rum i landet. Vissa berörde över 1000 arbetare, andra bara en handfull. De flesta av dessa var korta och handlade om lokala lönefrågor eller den egna arbetsplatsens frågor. De var spontana och kortvariga. Men det avgörande var att gruvarbetarstrejken öppnade dammluckorna och en sedan årtionden tillbaka hållen vrede inom arbetarklassen välde fram.

Under 1970 ägde 128 vilda strejker rum att jämföra med fem 1968. Totalt deltog över 26000 arbetare i vilda strejker detta år. Gruvarbetarstrejken gav en välbehövlig injektion av själv-

förtroende till arbetarklassen. Nu klev man in på scenen och krävde att få plats. Detta ändrade styrkeförhållandena mellan klasserna på ett avgörande sätt. I det lilla som i det stora. Så var 1970-talets arbetsrättslagstiftning ett resultat av denna våg av vilda strejker. Även diskussionen om det goda arbetet och förbättringarna av arbetsmiljön är ett barn till dessa strejker. Dels skrämde strejkerna arbetsköparna till eftergifter. Dels fungerade dessa reformer och förbättringar som ett försök att lägga våta filter på den uppblussade vreden.

Det var först i och med massarbetslösheten 1991 som vågen av vilda strejker bröts och antalet vilda strejker sjönk till nivån före gruvstrejken. Sedan dess har antalet vilda strejker varit försvinnande litet i Sverige. Och ju längre tiden gått desto styvare i korken har arbetsköparna blivit. De förbättringar som blev resultatet är idag satta under rasande attack.

*

Gruvarbetarstrejkens betydelse handlar inte främst om de konkreta resultaten utan om den öppning till ett brott med samförståndspolitiken som den innebar. Även om strejken till att börja med handlade om arbetsplatsens egna frågor och den lokala löneförhandlingen så blev den symbolen för ett brott med de gångna 25 årens stiltje i arbetarkampen. Den blev en utmaning mot hela samförståndsandan.

Fackföreningen hade tydligt visat att den i samförståndets namn satte företagets krav på rationaliseringar före de egna medlemmarnas vilja och behov. I detta läge valde gruvarbetarna att ställa LO och Gruvfacket åt sidan. För att kunna kämpa för sina intressen, i det lilla som i det stora, krävs en självständig kamp och ett brott med det klassamarbete som underordnar arbetarnas intressen under företagets. Varje tanke på socialism kräver en sådan självständig kamp och ett brott med Socialdemokratin.

Det var av denna anledning som vårt parti reste parollen ”Leve de vilda strejkerna!” som ett direkt svar på och en lärdom av gruvstrejken och de efterföljande strejkerna. Med facit i hand så här 40 år senare kan vi konstatera att öppningen inte var så stor som vi hoppades. Socialdemokratin lyckades behålla sitt grepp om arbetarklassen och 1990-talets massarbetslöshet stack för tillfället håll på det kollektiva självförtroendet. Samförståndsandan är fortfarande fullkomligt dominerande inom fackföreningsrörelsen, men till skillnad från 1960-talet handlar samarbetet mellan fack och företag idag om att försämra och förstöra för arbetarklassen.

*

Lärdomarna av gruvstrejken är därför fortfarande aktuella. Strejkledaren Elof Luspa fick några år efter strejken frågan om strejken var ett misslyckande. Han svarade: ”Strejken var inget misslyckande. Det var kanske ett nederlag för oss gruvarbetare men det var en stor seger för andra arbetare. Den visade att det enda som hjälper i det svenska systemet är strejkerna.”

Det samma förklarade en av strejkledarna på Lagena i år när hon sa att man kan förlora en strejk, men man kan aldrig förlora på att strejka. Detta var en sanning i december 1969 och det är lika sant i december 2009.

Strejken som skakade Sverige

Strejken började i Svappavaaras Leveäniemigruva – en kolsvart natt med 25 graders kyla och snöyra. Ett arbetslag med truckförare fortsatte att dricka kaffe när jobbet skulle börja. De hade fått nog. Göte Kildén minns gruvstrejken 1969 som inspirerade en hel generation. Det finns många märkesdagar i den svenska arbetarrörelsens historia. Som när Svenska arbetsgivarföreningen, mitt i en svår depression, med hjälp av lockouter och krav på lönesänkningar tvingade ut LO:s då 160 000 medlemmar i Storstrejken 4 augusti 1909.

Under sensommarens och höstens arbetsnedläggelser deltog 300 000 arbetare, alltså även många av de fackligt oorganiserade, i denna kraftmätning som i jämförelse med den övriga industrialiserade världen demonstrerade en unik sammanhållning, disciplin och uthållighet. Men efter långa, mörka och kalla höstmånader med nöd i arbetarhemmen förlorades striden och mer än hälften av de LO-anslutna lämnade in sina medlemsböcker. I decennier fick den svenska arbetarrörelsen bära med sig detta tunga nederlag.

Men det finns också glada bemerkelsedagar. Egentligen allmänna flaggdagar för alla oss som har ett stycke rött tyg hemma. Den fredliga unionsupplösningen mellan Sverige och Norge den 26 oktober 1905 var en sådan stor dag. Socialisten Zeth Höglunds manifest – Ned med vapnen! Fred med Norge! – fick med sitt antimilitaristiska budskap ett oerhört gensvar och trycktes i för den tiden fantastiska etthundratusen exemplar.

Uppslutningen på arbetsplatserna bakom det brutna gevärets symbol gav LO kraft att med hot om generalstrejk tvinga den svenska kungen Oscar II att acceptera Norges krav på nationell självständighet. Brödra- och systerfolken undkom den politiska högerns och monarkins förödande krig.

För min generation överskuggar minnet av den femtiosju dagar långa vilda gruvstrejken 1969 allt annat. Den konflikt som i decennier blev en ideologisk huvudåder för svensk arbetar-radikalism. Strejken fick vittgående konsekvenser i form av bättre arbetsrätt och arbetarskydd. LAS, Lagen om anställningsskydd, som i dag attackeras från alla håll hade exempelvis aldrig ens blivit påtänkt utan denna väldiga, episka arbetarprotest.

Utbrottet kom 9 december, alltså i veckan för fyrtio år sedan, och det är en stor bemerkelsedag väl värd att hålla i minnet:

Strejken började i Svappavaaras Leveäniemigruva – en kolsvart natt med 25 graders kyla och snöyra. Ett arbetslag med truckförare fortsatte att dricka kaffe när jobbet skulle börja. De hade fått nog efter en rad försämringar och ville på något sätt få utlopp för sitt missnöje.

Det hela var inte genomtänkt. Inte planerat, och de hade ingen aning om vad de satte i gång. De tänkte att fler i ”Svappa” kunde komma med. Inte längre än så. Men efterhand kom rapporterna. Underhåll satte sig. Verken och krossarna stannade. Kulsintern stod. I boken *Strejken* berättade truckföraren Börje Jakobsson, då 32 år, hur det hela sedan rullade vidare: ”När väl Svappa stod spred sig protesten. Jag funderar på hur Kiruna fick reda på att vi satt oss. Kanske var det en av grabbarna som körde dynamit till oss som körde tillbaka till Kiruna när han inte fick det avlastat. På så sätt kanske dom fick reda på hur det var ställt. Att Malmberget skulle sätta sig dan därpå hade vi heller aldrig drömt om...”

Med de kompakta gruvarbetarsamhällen det gällde gick det inte att undkomma strejken. Den var inpå kroppen hos alla. Hela samhällen avkrävdes solidaritet. I Kiruna fattade bankerna beslut om att de strejkande kunde dröja med amorteringar och räntor. Under högmässan i

Kirunas vackra kyrka, inspirerad av samernas kåtor, höll man förbön för de strejkande och lät kollektbössorna gå runt i en insamling till Gruvarbetarnas stridsfond, som den kom att kallas.

Även laestadianerna som brukar hålla världsliga rörelser på fjällvidders avstånd, nåddes av kraven på solidaritet. En god vän, då liten pojk som lekte runt renhagarna, har berättat att vid den stora bönesamlingen i Sadjem denna jul, med upp till 300 personer, gjordes det som alltid olika insamlingar mellan dagens två predikningar. Men detta år fanns också ett stort öppet kärl där man kunde lägga ner pengar till strejkfonden...

I hela landet blev strejken snart var mans och varje kvinnas egendom genom uppmärksammade reportage i tidningar, radio och TV. I de flesta hushåll hade TV bara funnits i högst tiotalet år och de nästan dyrkade apparaterna i finrummen erövrade för något decennium en helt unik plats för hur människor såg på omvärlden – och sina egna liv.

Som om gruvarbetarna hade tumme med gudarna hade TV2 premiär samtidigt med deras långa kamp. Den nya konkurrensen mellan två nyhetskanaler förde med sig en uppsjö av reportage om strejken. Ibland ”live” från arbetarnas helt omskakande stormöten i Kiruna sporthall. Oslagbar realitydrama. Dag för dag kunde miljoner människor ta del av gruvarbetarnas diskussioner och deras frontalangrepp på LKAB:s ledning, LO-byråkratin och socialdemokraterna. Missade man TV kördes allt i radions långa direktsändningar.

Arbetsgivarnas Sverige och den socialdemokratiska eliten tappade för några månader kontrollen över media. Det fanns ingen uppsjö av TV-kanaler med nyhetssnuttar utan det man på kvällen hade sett på TV var gemensam egendom vid fikadiskussionerna på jobbet nästa dag.

”Herrarna från Stockholm” var inte heller mediatränade. Till och med i grannlandet Norge blev det ett ”kemperabalder” om de egna TV-reportagen från den svenska gruvkonflikten. Kulmen blev när norska LO:s ordförande, hand i hand med arbetsgivarna, uppvaktade Norsk Kringkasting och krävde ett slut på inslagen från den svenska strejkkampen. Rapporterna ”skapade oro på den norska arbetsmarknaden” hävdade man upprört.

I Norge blev matrasterna, där folk satt med sina smörgåspakker, snabbt till livliga fackmöten och på ett otal arbetsplatser gick det runt insamlingslistor som snabbt fylldes med namn. I Danmark började de 3 200 arbetarna på storvarvet Burmeister och Wain med solidaritetstaltanden och fortsatte sedan med en egen lönestrejk, som snabbt fick bredd och accelererade till en nationell 24-timmarsstrejk, vilken kom att lamslå hela den danska industrin.

I Sverige fanns det inte en enda större arbetsplats där det inte bildades en solidaritetskommitté, och överallt utanför affärer och systembolag skramlade insamlingsbössorna. Själva var jag ung och grön i dessa sammanhang, men kunde i regi av gruppen Fria Fackföreningsfolket vara med och organisera ett solidaritetsmöte på Folkets hus i Göteborg, där strejkledarna Elof Luspa och Harry Isaksson talade.

Mötet, där det var knökat både i bänkar och uppåt väggarna, liksom en fyrarummare uppe i Biskopsgården den efterföljande natten, med hetlevrade diskussioner, öl och strejkripor som Elof skjutit under den långa konflikten, blev till härliga minnen och en inspiration för livet.

Gruvarbetarnas strejkkassa, ”Stridsfonden”, nådde ett insamlingsresultat på drygt fem miljoner kronor. Översätter man detta belopp till dagens penningvärde blir det den fantastiska summan 38 miljoner kronor. Detta till en olaglig vild strejk i konflikt med både arbetsköpare, arbetarbyråkrati och staten. Inte så oävet...

När det gällde flera av de krav som gruvarbetarna satte upp så nådde inte strejken ända fram. Den socialdemokratiska byråkratin – i fackföreningsrörelsen, i det egna partiet och i statens tjänst – lyckades efter otaliga manövrer och kupper att bryta upp enigheten och strejken. Men varje dag under konflikten gav nya lärdomar för en hel generation av unga människor –

rekordårens ungdomar – som tidigare varit helt utanför erfarenheter av fackligt motstånd och skarpa konflikter.

I de strejkvågor som i flera omgångar drog fram under sjuttioalet skapades hos många fackligt engagerade ett livslångt självförtroende när det gällde den egna klassens möjligheter. I Sverige fick vi i den nya marxistiskt influerade vänstern uppleva hur arbetarklassen kan formeras till det subjekt som kan förändra både vardagen och världen.

För oss bekräftade Gruvstrejken -69 marxismens analys av arbetarna som en revolutionär klass. Den nya vänsterns organisationer och partibildningar, i all sin brokighet och ofta med redan från början livsvådliga handikapp, hade aldrig fått den livskraft de fick utan denna centrala koppling mellan teori och praktik.

Hur man skulle tolka och hantera de nya – men ändå tillfälliga – organisationsformer som användes, stormöten och strejkkommittéer, efter de öppna konflikterna diskuteras hett. En del ville helt eller delvis permanenta de nya formerna också för det vardagliga fackliga lunket. Men i det långa loppet fokuserade radikala arbetare alltmer på att försöka vinna – åtminstone de lokala fackliga strukturerna – för en kamplinje. Runt om i Sverige formerades mer eller mindre långvariga oppositionsgrupper.

Författaren Göran Sonnevi skrev en hyllning till gruvarbetarna i sin samtida dikt ”Prolog”. Där gav han ord åt det ”nya språk” som vi arbetare lärde oss under dessa två strejkmånader. Vårt eget språk. Men egentligen var det inte så nytt. I många stycken var det ordskatter från den äldre arbetarrörelsens agitation och strider som återerövrades. Mycket av dessa hade multnat bort. Men kärnvirket fanns kvar. Det hade klarat sig därnere i de djupa, mörka gruvschakten och togs med upp, när gruvarbetarna släckte sina pannlampor och valde ”att stiga upp mot ljuset”.

Till sporthallen i Kiruna hade de med sig ord som ”människovärde”, ”klass”, ”solidaritet”, ”klassolidaritet”, ”strejkmöte”, ”stormöte”, ”sittstrejk” och ”strejkkommittéer”. Äldre beprövade ord som nu kunde återbrukas...

I dag fyrtio år efter Gruvstrejken är dessa erfarenheter knappt nutidshistoria. Alltsedan 1990 har vi inte sett annat än oerhört små ansatser till den öppna strejkkamp som präglade de två tidigare decennierna. Är man i dag 40 år och jobbar fackligt har man på sin höjd hört berättelser om forna tiders strejker. Om fem-tio år finns sjuttioalets erfarenheter bara hos landets pensionärer.

Det språk som vi lärde oss under sjuttio- och åttiotalen talas av allt färre. Hur unga i dag och i morgon skapar sitt ”nya språk” får vi se. I dag behöver man inte längre köra en ”dynamitbil” mellan Svappa och Kiruna för att meddela sig med varandra. Kanske hämtas språket från rullande strejker i tredje ledets bemanningsföretag – där arbetarna hela tiden är uppdaterade med varje steg i konflikterna genom sms och filmer live över sina laptops.

Kanske är det slang från Rinkeby som brukas i stället för dialekt från Norrland. Göran Sonnevi avslutade sin dikt med insikten ”Tillsammans har vi makt att upphäva makten”. Det gäller fortfarande. Det gäller bara att bruka den.

Ur *Offensiv* nr 880-81 (17 December 2009)

Jonas Brännberg

Gruvstrejken 69/70 – 57 dagar som förändrade Sverige

År 1968 och 1969 hade skakat Europas makthavare. Strejker och generalstrejker skakade land efter land. Nu hade det kommit till Sverige. Och det var det statliga LKAB:s arrogans och maktspråk som hade tvingat ut 5 000 gruvarbetare i en vild strejk, den största arbetskonflikten sedan metallstrejken 1945. Strejkens motto, ”Vi är ej maskiner”, gav resonans i hela Arbetarsverige och sympatin blev enorm.

Strejken blev snabbt ett ställningskrig, där gruvarbetarförbundet och LO-ledningen gjorde allt för att visa att vilda strejker inte lönar sig. Men även om fackbyråkraterna till slut genom sin förhållnings- och splittrings-taktik lyckades få arbetarna tillbaka till jobbet utan större utfästelser så var snöbollen redan i rullning. Gruvstrejken 1969/70 följdes av en våg av arbetarkamp över hela Sverige, där den allt mer konservativa fackbyråkratin utmanades och där arbetarklassen stärkte sin position i samhället.

Orsakerna till att strejken bröt ut var många, men det var ett nytt ack-ordssystem i Leveäniemigruvan i Svappavaara som blev droppen som fick bägaren att rinna över. Efter sex månader långa förhandlingar, där LKAB hade sänkt(!) sitt lönebud slöts en lokal ackordsuppgörelse den 12 november. Det var när arbetarna i början av december på sin novemberlön fick reda på resultatet av ackordsuppgörelsen som allting brast. Arbetarna hade fått betydligt mindre än de förstått av ackordsuppgörelsen. Sedan tidigare hade Svappavaara arbetarna sämst betalt av alla tre gruvorter trots att gruvan var LKAB:s produktivaste. När arbetarna i Leveäniemi-gruvan satte sig i protest följde snart hela Kiruna och Malmberget efter. Där hade lönerna sänkts med mellan en och två kronor per timme när ackorden räknades om med hjälp av en så kallad ”omräkningsfaktor”.

I själva verket var den senaste löneförhandlingen bara toppen på ett isberg. Under många år hade gruvarbetarnas löner halkat efter. Till följd av att de har ett riskfyllt och tungt arbete har gruvarbetare haft högre löner än genomsnittet för industriarbetare. Men under 1960-talet pressades lönerna ned samtidigt som antalet anställda minskade och produktionen fördubblades. Samtidigt steg vinsten. År 1969 var vinsten 400 miljoner kronor, 40 procent av omsättningen!

Allt fler ackord räknades om efter det nya systemet UMS, Universal Maintenance Standards (”Standardtider för underhållsarbete”). Alla arbetsuppgifter tidsstuderades, till exempel: gå 7 till 14 meter – 3,6 sekunder, använda hammare 1 till 5 slag – 3,5 sekunder. Sedan sattes ackorden med tidsstudierna som grund. Det var i verkstäderna ovan jord som UMS först infördes, och det var också i truckverkstaden i Svappavaara som strejken startade.

”Enligt UMS har man beräknat att vi bara får 16 sekunder på oss att ta på säkerhetsskydd och linor och sånt där. 16 sekunder är vad man har allt-så, sedan är det förlorad lön. När dom till och med har börjat sätta pris på ens liv då börjar det lukta ruttet” (LKAB-arbetare i boken *Strejken*, Thunberg).

Arbetarna kallade UMS för ”Ultra Modernt Slaveri”, men fackledningen försvarade systemet. ”Vi har träffat ett nytt avtal om UMS, som har blivit mottaget mycket positivt av medlemmar som arbetar med UMS” (avd 12:s ombudsman Rehnqvist i norsk radio, *Pappren på bordet I*).

Faktum var att sedan LKAB förstatligades 1957 så hade villkoren för arbetarna inte blivit bättre – tvärtom. Omplaceringar var vanliga och användes som ett medel för att hota och bestraffa arbetare. Ett exempel från Sara Lidmans berömda bok *Gruva* (som kom ut före

strejken) är två arbetare som jobbade med att byta traverslinor i Vitåforsgruvan i Malmberget. Efter att ha druckit en kopp kaffe i tjänstemännens matsal medan de väntade på besiktningsmannen för att diskutera en teknisk fråga drabbades de av LKAB:s bestraffningsmetoder. Den ena, som jobbat 19 år i företaget fick avsked medan den andre, med 32 år i företaget, varnades och omplacerades (LKAB ville ha honom till lokalvården, men efter förhandling fick han en annan tjänst, men fortfarande med betydligt lägre lön).

Bakom LKAB:s bestraffningar låg de ”31 teserna” som importerats från en amerikansk ”relationsforskare”, George Kenning. LKAB hade redan förberett för en hårdare styrning uppifrån genom ökade löneskillnader mellan arbetare och deras chefer. Teserna satte det hela svart på vitt:

Tes 9: En anställd har aldrig mer än en chef (d v s du kan inte klaga hos någon annan om du blir illa behandlad av din chef).

Tes 11: En chef måste intaga förarplatsen, utöva sina befogenheter, tillämpa fast ledarskap och ha kontroll över sina anställda.

Tes 13: Varje förändring i en anställds arbetsuppgifter och placering i organisationen måste accepteras såsom vidtagen i företagets intresse (d v s förbjudet att ifrågasätta).

Tes 15: Effektivt ledarskap är att leda genom styrning, inte genom exempel.

Tes 16: Skicklighet som fackman innebär i och för sig inte skicklighet i ledarskap – en chef kan i princip leda vilken verksamhet som helst.

Tes 17: En chef måste visa fullständig lojalitet mot överordnad.

Tes 18: En chef identifierar sig med, understödjer alla beslut i företaget.

Tes 20: En chef måste vara beredd att byta ståndpunkt för att stödja högre chef (inte byta ståndpunkt för att den kan vara fel).

Tes 21: Att utföra arbetsuppgifterna med villighet är en merit.

Tes 27: Den enskildes värde för företaget bestäms i hans bidrag till hela organisationens framgång.

Tes 29: En chef skall utöva sitt ledarskap så att icke-chef endast behöver följa givna order.

”De kenningska tesernas värld är märklig. Där finns inga människor, bara chefer och icke-chefer. Där finns bara order neråt och lojalitet uppåt. Relationerna är benhårt fastlagda som i ett feodalt samhälle” (*Pappren på bordet I – strejkkommitténs vitbok*).

Teserna var aldrig tänkta att nå offentlighetens ljus, men någon som uppenbarligen inte gillade dem läckte teserna till bibliotekarien i Malmberget som förstörde upp dem och hängde upp dem på väggen bredvid Sara Lidmans och Odd Urboms utställning Gruva. Till saken hör att Gruvs ordförande Bernt Nilsson satt i LKAB:s styrelse och kände till teserna, men hade hållit tyst om det.

Tankarna bakom teserna finns nog i varje företag och har långt ifrån försvunnit, utan har snarare fått ökat kraft. I till exempel Luleå kommun pågår 2009 stora nedskärningar i skolan. En av kommunledningens (S) metoder för att genomföra detta är ”ledarskapsutbildningar” för rektorer, där de bland annat lär sig att inte ifrågasätta beslut uppifrån (tes 13, 17 och 18) och att kunskap om verksamheten är mindre viktig för en ledare (tes 16). En annan metod är att öka antalet chefer (tes 11). Tes 21 kan man se återspeglas i införandet av individuella löner o s v.

”Skillnaden är att LKAB varit o-taktisk nog att sätta dem svart på vitt” (*Pappren på bordet I*).

Ledarstilen i LKAB fick praktiska konsekvenser: Felaktiga varningar till arbetare blev kvar, eftersom en chef aldrig gör fel. Chefers misstag, beslut som till och med riskerade livet på arbetare, sopades under mattan av sam-ma anledning. Men värst var kanske att LKAB:s ledarstil lade en död hand över alla arbetsmiljöproblem som fanns och som till och med förvärrades: det handlade om farliga dieselavgaser, olycksrisken, buller och övertidsarbete.

Orsakerna till strejken var alltså många och den kom inte som en blixtnedslag från klar himmel. Under hela 1968 hade fackets medlemsmöten kokat av ilska och krav på strejk hade rests, äv-en när representanter för LKAB deltagit. Den 1 december sittstrejkdade truckverkstaden i Kiruna i två dagar och den 4 december var det sittstrejkt i rörverkstaden i Malmberget. Ändå hävdade LKAB:s disponent Torsten Göransson när strejken bröt ut den 9 december att det måste röra sig om ett missförstånd!

Strejken startade i Svappavaara, men redan den 11 december 1969 var sittstrejken total även i Kiruna och Malmberget. Den 62-årige förrådsarbetaren Harry Holmlund (sedan ordförande för Kirunas strejkkommitté) hyrde då på eget initiativ Kirunas sporthall för ett stormöte där 2 000 arbetare slöt upp.

”[Strejken beror på att] en högfärdig driftsledning, arbetsledning, inte kan tänka sig att komma arbetarna till mötes och säga: vad är era största problem, vad är det främst ni vill ha löst? Neejdå, man måste vara som en kille i mustasch och pannlugg som härjade från 1930 till dess han slocknade 1945” (Harry Holmlund på stormötet).

Mötet valde en strejkkommitté på nio personer. Liknande stormöten valde strejkkommittéer i Svappavaara (tre personer) och Malmberget (nio personer). Tillsammans bildade de ”Centrala strejkkommittén” på 21 personer. Mötet beslutade också att arbetarna i stället för att sittstrejka skulle stanna hemma.

På de första stormötena antogs några viktiga krav som hade diskuterats bland arbetarna under strejkens första dagar:

- Lönefrågan ska upptas innan arbetet återupptas.
- Månadslön ska införas med motsvarande minst 15 kronor/timme under jord och 13:50 kronor/timme ovan jord.
- Omräkningsfaktorn ska bort.
- UMS ska bort.
- LKAB ska lämna SAF (Svenska Arbetsgivareföreningen).
- Förhandlingarna ska vara öppna (d v s hela strejkkommittén ska delta i förhandlingarna).
- Åldertillägg.
- Rekreativbidrag i nivå med tjänstemännens.
- Reducerad övertid.
- Busstransporter måste förbättras.
- Undersöka riskerna med dieselavgaser.

Dessa krav förfinades, förtydligades och utökades sedan av Centrala strejkkommittén.

Redan på det första stormötet sat-te gruvarbetarna många av fackbyråkraternas metoder för att kontrollera arbetarna ur spel. De krävde att gruvarbetarna skulle godkänna avtalet, inte LO eller förbundsstyrelsen. Och de skulle godkänna uppgörelsen IN-NAN man gick tillbaka till arbetet. Detta med vetskapen om att det är oerhört svårt att återuppta en strejk när den väl har avslutats, även om man skulle vara missnöjd med uppgörelsen. De krävde öppna, lokala och samordnade förhandlingar. Alla orters strejkkommittéer skulle förhandla tillsammans utan någon elit som enskilt förde samtalen med arbetsgivaren och därmed kunde styra resultatet (Ture Rantatalo från strejkkommittén berättade senare att han som förhandlingsledare tidigare

hört LKAB säga till fackombudsmannen ”Nu gäller det bara att lägga ut lite dimridåer så att arbetarna köper det här”).

De krävde också lokala förhandlingar eftersom de inte hade något förtroendet för förbundet, som skulle ta över om det blev centrala förhandlingar.

På det första stormötet startade insamlingen till strejkkassan. Med ett bejublat inlägg lovade Sara Lidman att skänka allt överskott (10 000 kronor) från pocketupplagan av Gruva till strejkkassan. Under strejken samlades totalt hela 5,2 miljoner kronor in, var-av 3,8 miljoner kronor betalades ut som strejkunderstöd.

Stöduttalanden spelade redan från första dagen en viktig roll i att ingjuta mod i gruvarbetarna. På det första mötet rapporterades det om hur elever, lärare och personal vid kommunkontoret i Junosuando hade samlat in 800 kronor till de strejkande. Under strejkens gång satte strejkkommittén upp tusentals stöduttalanden i entrén till Folkets hus i Kiruna. Många var från fackföreningar och politiska organisationer men även från enskilda. Från strejkkommitténs protokoll kan man läsa om hur enskilda blev ”faddrar” åt gruvarbetarfamiljer genom att försörja dem under strejken.

Redan samma kväll som det första stormötet ägde rum träffades avdelning 12:s styrelse och förbunds- ombudsmannen. De beslutade att de aldrig skulle acceptera en uppgörelse mellan Centrala strejkkommittén och LKAB. Detta omformulerades sedan till att heta att ”LKAB kommer aldrig att godkänna en uppgörelse med strejkkommittén” och att ”LKAB kommer aldrig att förhandla under pågående strejk”. Under strejkens gång blev det mer och mer tydligt att detta framförallt inte var ett krav från LKAB, utan från förbundet och LO. De ville kväsa den arbetardemokrati som växte fram underifrån, behålla kontrollen över arbetarna och visa att vilda strejker inte lönar sig.

I riksmidia som *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* försökte man från första början framställa det som att strejken var politiskt styrd. Det backades även upp i media av Gruvs ordförande Bernt Nilsson: ”Den här strejken är inte spontan, den är i detalj planerad. Men vilka krafter som lagt upp planeringen är svårt att säga. Det går inte att peka åt bara ett håll, åtminstone vill inte jag göra det...” (*Dagens Nyheter* den 13 december 1969).

Försöken att framställa strejken som kommuniststyrd misslyckades dock, dels på grund av de massiva stormötena som var öppna för allmänheten och visade på strejkkommitténs stöd underifrån, men också därför att de journalister som bevakade strejken entusiasmerades av den och inte kunde undvika att rapportera sympatiskt om den situation gruvarbetarna befann sig i.

– Expressen skickade dit två reportrar, men fick tillbaka två helt andra. Strejken förändrade våra liv, berättade Annika Hagström under 40-årsjubiléet av strejken.

Men eftersom strejken drog ut på tiden hårdnade dock censuren i media och ledarskribenters tyckande tog över allt mer.

Den 15 december ägde en ny vändning i strejken rum. Hela Gruvs förbundsstyrelse kallades ned till LO:s måndagsmöte i Stockholm, där de tvingades att riva upp uppgörelsen med strejkkommittén (efter ett möte mellan förbundet, LKAB och regeringen). Som vanligt använde de paragrafer och lade skulden på arbetarna: de två observatörerna från Malmberget var inte stadgeenligt inbjudna till förhandlingen med LKAB. Vad det egentligen handlade om var att försöket att slå in en kil mellan Kirunas och Malmbergets strejkkommitté hade misslyckats (Malmbergets strejkkommitté ansågs vara mer kommuniststyrd än Kirunas). Kirunas strejkkommitté var helt inne på samordnade förhandlingar för alla tre orter.

Istället beslutade förbundet att försöka splittra strejken genom en förhandling i Stockholm om ”primär-konflikten i Svappavaara”. Till den förhandlingen inbjöds den av medlemmarna underkända avdelningsstyrelsen för avd 135 och några slumpvis utvalda arbetare (de flesta tackade nej). Själv bröt nu förbundet mot en rad paragrafer, till exempel hade inget avdelningsmöte tillsatt förhandlingsdelegationen. Dessutom visade Gruv att de ljög: LKAB förhandlade visst under pågående strejk, bara LO och förbundet godkände det. Men försöket att splittra misslyckades återigen. När uppgörelsen presenterades för arbetarna i Svappavaara sa de blankt nej eftersom de inte accepterade någon särlösning utan Kiruna och Malmberget. På avdelningsmötet i Svappavaara den 20 december frågade Elof Luspa från strejkkommittén deltagarna om de accepterade en separat uppgörelse som gav 240 kr/ timme (samma lön som VD:n Arne S Lundberg): ”NEEJ” blev svaret. Omröstningsresultatet blev 144-5, bara avd 135:s styrelse röstade för överenskommelsen.

Under tiden hade pengarna börja rulla in till strejkkassan. Över hela landet startades det insamlingar och det blev en stor apparat att hålla reda på alla insamlingar så att pengar inte skulle hamna i orätta händer, något som man var orolig för att det skulle skada strejken.

Förutom en mängd jättestora demonstrationer i Kiruna och Malmberget genomfördes det stödaktioner runt om i hela landet. I en opinionsundersökning den 6 januari stödde 64 procent av svenska folket strejken och hela 80 procent ansåg att gruvarbetarnas krav var berättigade.

När försöken att splittra de strejkande mellan olika orter misslyckades ändrade fackbyråkraterna taktik och försökte istället splittra den centrala strejkkommittén inifrån. Det började med att LO-ordförande Arne Geijer ringde upp Hilding Lindström från strejkkommittén för att fråga om LO:s andre ordförande Kurt Nordgren kunde komma upp för ett samtal. Strejkkommittén accepterade och nu föreslog Nordgren att han kunde delta i förhandlingar som observatör. Även om svaret blev ett klart nej visade sig för första gången en spricka i strejkkommittén, när ordföranden Harry Holmlund och Hilding Lindström välkomnade LO:s ingripande.

Även om strejkkommittén fortfarande var relativt intakt så hade förbundet och LO:s agerande tagit fokus ifrån viktiga händelser. Redan den 14 december hade arbetarna vid LKAB:s enda vinteröppna hamn i norska Narvik erbjudit sig att sympatistrejka. Frågan diskuterades i strejkkommittén som beslutade att inte ta ställning, utan ansåg att det var upp till arbetarna i Narvik att bestämma, som därmed fortsatte att jobba. Med facit i hand kan man nog säga att det var ett misstag. LKAB hade stora malmlager i Narvik, vilket gjorde att malmexporten kunde fortsätta som vanligt ända fram till den 20 januari 1970. En strejk i hamnen skulle ha stoppat exporten omedelbart och satt en enorm press på LKAB att komma fram till en lösning, oavsett vad LO och Gruv ville. Så länge utskeppningen i Narvik fortsatte som planerat kunde LKAB avvakta den utnötningstaktik som användes emot de strejkande.

I början av januari 1970 föreslog förbundet en ny förhandlingsdelegation bestående av 27 man, de 21 i strejkkommittéerna och 6 man från avd 4 och 12. Efter att Centrala strejkkommittén fick bekräftat att de fick utse Ture Rantatalo från strejkkommittén till förhandlingsledare godkände de ”27-mannadelegationen”. Men delegationen sprack återigen när ombudsman Rehnqvist utslöts efter att ha ljugit och ersattes av Anders Stendalen från förbundet. Stendalen hävdade nu med stöd från förbundsstyrelsen att han skulle vara förhandlingsledare.

Vad var orsaken bakom de ständiga turerna från förbundet och LO som gjorde att samtalen med LKAB hela tiden sköts upp? Förhoppningen var att genom att fördröja allting demoralisera arbetarna, minska förtroendet för strejkledningen och öka splittringen inom densamma. På grund av att hamnen i Narvik stod öppen fanns det ännu tid innan LKAB skulle bli desperata i fråga om att få igång produktionen.

Under januari 1970 blev de två linjerna inom Centrala strejkkommittén allt tydligare.

En grupp litade inte på arbetarnas styrka och stödet ute i landet och satte sitt hopp till LO, förbundet och kompromisser. En annan grupp an-såg att man skulle stå fast vid det som stormötena beslutade om och såg en chans till verklig förändring.

Att skiljelinjen skulle gå mellan ”kommunister med en egen agenda” och andra är långt ifrån sanningen.

På slutet var det de oorganiserade arbetarna i strejkkommittén som mest stod emot trycket från etablissemangen medan VPK:are (idag Vänsterpartiet) som Ture Rantatalo och Ivar Hermansson vacklade fram och tillbaka och Hermansson enligt strejkprotokollet ”hoppas på regeringen”.

Strejken drog ut på tiden och det kändes förstås för arbetarna, även om strejkunderstöd betalades ut. Risken för utmattning och strejkrötthet blev allt större. Detta utnyttjades av de inom strejkkommittén som nu alltmer, nästan till vilket pris som helst, ville återgå. De förde en massiv kampanj där minsta rykte om att den enade strejkfronten höll på att brytas förstörades upp. I mitten av januari fördes till exempel ett rykte fram som fakta om att hela Svappa-vaara snart skulle återgå till arbetet om inget hände, ett rykte som visade sig sakna grund. Enligt Nils-Erik Wikberg, senare medlem i strejkkommittén, var det tvärtom: Ju mer facket trilskadades, desto mer beslutsamma blev de flesta.

Trots allt tal om att stödet bland de strejkande för strejken sviktade visade stormötena något annat.

Den 17 januari ordnades det stormöten där ett kompromissförslag, det ”Dahlströmska” (Stendalen från förbundet och Nordgren från LO var förhandlingsledning tillsammans med strejkkommittéernas ordförande) ställdes emot ett förslag om att Centrala strejkkommittén skulle bjuda in LKAB:s vd Arne S Lundberg till samtal om dessa frågor. En stor majoritet (1 530-939) beslutade för det senare förslaget, men Lundberg avvisade inbjudan.

Enligt protokollen fördes det väldigt lite diskussioner inom strejkkommittén om hur trycket på LKAB och regeringen skulle kunna ökas ytterligare, till exempel genom en sympatistrejk i Narvik eller en uppmaning till landsomfattande protestaktioner mot regeringens stöd till ett statligt företags auktoritära styre. (Statsminister Olof Palme (S) hade fått ett telegram men sa ingenting. Finansminister Gunnar Sträng och industriminister Krister Wickman hade däremot träffat både LKAB:s vd och förbundsledningen den 15 december när förbundet bröt samarbetet med strejkkommittén). De som inte ville kompromissa hade enligt protokollen svårt att ge konkreta förslag på hur dödläget skulle brytas.

När 27-mannadelegationen återuppstod i slutet av januari efter ett kompromissförslag om förhandlingsdelegationsledare var återigen Kurt Nordgren med som ”observatör”. Han agerade dock stenhårt för en återgång, trots att de första ”samtalen” med LKAB, som egentligen var regelrätta förhandlingar, gett ytterst vaga löften (i princip bara att UMS och omräkningsfaktorerna kunde tas bort). ”Samtalen” fördes öppet, d v s inför hela 27-mannadelegationen.

27-mannadelegationen beslutade att Gruvs medlemmar på avdelningsmöten skulle få rösta om ”löftena” från LKAB var tillräckliga för att avbryta strejken. Nu hade fler börjat ifrågasätta arbetarnas möjlighet att vinna, däribland 27-mannadelegationens ordförande Ture Rantatalo. Omröstningen genomfördes slutet på alla tre orter och kommittén beslutade att rösterna skulle räknas gemensamt (även om ombudsman Bruna Poromaa försökte få igenom separat röstning för att kunna splittra).

Röstsiffrorna blev 1 620-1 552; 68 mans övervikt för fortsatt strejk.

Efter mötet kallade Ivar Hermans-son, ordförande för avd 4 i Malmberget, ihop 27-manna-delegationen, för- utom 2 personer som hann åka. Han ville att delegationen skulle ge en rekommendation om återgång eller inte. Efter en het debatt slutade omröstningen med röstsiffrorna 12-12. Ordförande Rantatalo fällde avgöran-det genom att rösta för återgång, till ombudsmännens jubel.

Men efterföljande måndag, den 2 februari, var det få arbetare som gick till jobbet och viss förvirring rådde. På ett nytt stormöte på kvällen höll Rantatalo ett känslofyllt tal för återgång till arbetet och lämnade talarstolen gråtande.

Det var dock först när Centrala strejkkommittén sammanträdde och enigt beslutade om en enig återgång som situationen klarnade. På ett stormöte samma kväll i Malmberget godkändes beslutet återigen enhälligt och strejkkommittén ingöt nytt mod i mötesdeltagarna och lovade fortsatt strid i förhandlingarna med företaget.

”Vi tar ett steg tillbaka – majoriteten av de röstande i helgen – vi tar ett steg tillbaka. Bara därför att vi vill inte att fackföreningarna ska ta över och förhandla över våra huvuden och det kommer dom att göra om det hade fortsatt att vi står i två läger” (Johnny Nilsson, ordförande i Malmbergets strejkkommitté).

Den 4 februari var återgången i princip total. Redan första arbetsdagen bröt dock en ny strejk ut när arbetare i Malmberget vägrade stämpla sina UMS-kort. LKAB tvingades att backa direkt. Även senare, när LKAB hotade med att bryta förhandlingarna med 27-mannadelegationen, utbröt det nya sittstrejker som tvingade tillbaka LKAB till förhandlingsbordet.

Det var historiskt att arbetarna vann frågan om förhandlingarna – som blev öppna, sam-ordnade och lokala med strejkkommittén som förhandlare.

Resultatet av förhandlingarna var blandat, viktiga krav vad gäller månadslön och gruv-pensioner vanns, lönerna höjdes med 14 procent, medan andra krav ignorerades helt. När förhandlingsresultatet presenterades för arbetarna röstade en stor majoritet för.

Redan under den 57 dagar långa gruvstrejken spred sig kampviljan till andra delar av Sverige och ett antal vilda strejker bröt ut. Gruvstrejken blev en tändande gnista som gjorde att miss-nöjet exploderade i en våg av ”vilda” strejker.

Mellan den 9 december 1969 och den 9 februari 1970 genomfördes det minst 55 strejker i Sverige.

Gruvstrejken ändrade stämningar-na i LKAB:s gruvor för alltid, men också på många andra arbetsplatser runt om i Sverige. Arbetarklassen hade vunnit ett nytt självförtroende som återspeglades i en ökad arbetarkamp under hela 1970-talet.

LO och Socialdemokraterna tvingades införa nya lagar som Medbestämmandelagen (MBL), Förtroendemannalagen, Arbetsmiljölagen och Lagen om anställningsskydd (LAS).

En viktig lärdom från gruvstrejken som gäller än idag är att arbetare inte kan vänta på initiativ från facktoppen för att ta kamp.

Idag är många fackförbund på central nivå ännu mer byråkratiserade och främmande för kamp än de var på 1970-talet. Arbetare måste ta sa-ken i egna händer, som vårdbiträden och under-sköterskor i Luleå kommun i sin strid för helgtillägget, eller Lagenaarbetarna i Haninges strejk mot att bemanningsföretag ersätter fast anställd personal.

Inför avtalsrörelsen 2009, där arbetsgivarna kräver nollavtal, förnyade krisavtal och vill fortsätta att undergräva arbetarnas ställning med bemanningsföretag och Lavaldomen, är det avgörande med en gräsrotsrörelse för att sätta tryck i förhandlingarna.

En ny kamp likt gruvstrejken skulle kunna återge arbetare det självförtroende som fått sig en rejäl törn under senare år och ge tillbaka insikten om den enorma styrka som arbetare besitter om man kämpar tillsammans och enigt.

År 1969 fick gruvarbetarna ta striden både mot arbetsgivarna och mot sitt eget förbund. Idag är situationen ofta densamma. Kämpande fack som Gruvtolvan och Gruvfyran är alldeles för sällsynta. Därför är kampen för demokratiska och kämpande fack en av de viktigaste frågorna för att kunna försvara arbetares villkor i den kapitalistiska kris som vi idag upplever, där direktörer och regeringar vill få arbetarna att stå för notan.

Gruvstrejken hade också en radikaliserande effekt på medvetenheten, bland gruvarbetare och i hela landet.

Kampen gjorde klassmotsättningarna tydliga och visade vem som var ens vän respektive fiende i kampen. Under 1970-talet stärktes socialistiska idéer i hela samhället. ”Den stora massan som blivit politiskt medveten [av strejken], den har faktiskt ingenstans att vända sig i dagens Sverige” sa Harry Isaksson från strejkkommittén efter strejken (LKAB-strejken, Zenit 1970). Om det var sant 1970 så är det väl ett orubbligt faktum idag, efter att Socialdemokraterna blivit borgerliga och Vänsterpartiet dumpat all politik i jakt på ministerposter.

Därför är tiden mer än mogen för alla radikala arbetare och fackföreningarna att börja diskutera vilka initiativ man kan ta gemensamt för att bygga upp ett nytt arbetarparti, fritt från pampar och privilegier, och med kamp och socialism på dagordningen.

Källor:

Pappren på bordet I och II, Strejkkommitténs vitbok.

Strejken, Anders Thunberg.

[LKAB-strejken 1969-70](#), Tidskriften Zenit, 1970. [finns på marxistarkivet]

Gruva, Sara Lidman och Odd Uhrbom.

Strejktstatistik som visar kampuppsvinget under 1970-talet

Period	Antal olovliga strejker	Antal lovliga strejker
1965-1969	43	45
1970-1979	1 312	102 (över 100 strejker/år under åren 1970, '74, '75, '76, '78, '79)
1980-1989	1 080	117 (över 100 strejker/år under åren 1980, '84, '85, '88, '89)
1990-1999	181	87 (över 100 strejker/år under år 1990)
2000-2004	16	30

(Ur *Offensiv* 678, december 2005)

Lästips: Se webbplatsen <http://www.gruvstrejken.se/> som har rubriken ”57 dagar som skakade Sverige – Gruvstrejken 40 år 1969-2009” och innehåller ett stort antal artiklar om gruvstrejken (de flesta av dessa publicerades ursprungligen i tidningen *Norrskensflamman* kort efter strejkens slut).